

ПРОБЛЕМА ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ І КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ НАУЦІ.

У статті аналізуються підходи вчених до визначення компетентності та інформаційної компетентності. Визначається місце інформаційної компетентності в системі ключових компетентностей особистості. Підкреслюється важливість формування інформаційної компетентності студентів для ефективної професійної діяльності в умовах сучасного інформаційного суспільства.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства відбувається реформування освіти, робиться спроба реорганізації освітніх моделей. Науковці, педагоги, методисти прагнуть оновлення освіти, наголошуючи на відмові від знаннєвої парадигми, оскільки сама по собі інформація втрачає вагу, якщо немає прикладного характеру, тоді як здобування інформації стало пріоритетним у діяльності людини. Відпадає необхідність перевантажувати пам'ять певними знаннями, зростає потреба вміти користуватися ними. Однією з причин відставання вищої школи від запитів сьогодення є недостатньо обґрунтований підхід до того, якою має бути інформаційно компетентна особистість, якими якостями повинен володіти студент для того, щоб успішно виконувати завдання, які висуває перед людиною суспільство. В умовах постіндустріального суспільства особливо важливими стають не стільки конкретні професійні вміння та навички, скільки загальні здібності набувати знань, використовувати їх для вирішення великої кількості складних задач, аналізувати інформацію, виділяти суттєве, мислити критично.

Актуальна на сьогоднішній день проблема інформаційної компетентності бере свій початок в концепції інформаційного суспільства (Д.Белл, Е.Масуда, О. Тоффлер, Х.Маклюен, Б.Нейнус та ін), що наполягає на визнанні людством пріоритету в сучасному суспільстві інформації над речовиною й енергією, яка, суттєво їх доповнюючи, кардинальним чином змінює всю структуру соціальної діяльності. Дана концепція вважає основою розвитку й існування інформаційного суспільства інформацію як особливу субстанцію, що взаємодіє з духовним і матеріальним світом людини.

Важливі положення про роль інформації в соціальних процесах висували такі науковці, як В.П. Зінченко, В.А. Звягинцев, А.П. Єршов, А.П. Суханов, Г.С. Поспелов та ін. На сучасному етапі проблема інформаційної компетентності та компетентісного підходу в освіті розглядається вітчизняними (В.Л.Акуленко, М.Г.Дзугоєва, О.Б.Зайцева, А.Л.Семенов, Н.Ю.Таїрова, О.М.Толстих, Н.В. Баловсяк, І.Єрмаков, В.Болотов, В.Серіков, О.Овчарук, Н.В Морзе, А.Ю. Кравцова, О.М. Спирін, Г.К. Селевко та ін.) та зарубіжними науковцями (Е.Клапаред, М.Скьолд, Е.Мейман, П.Наторп, Е.Тарндайк, П.Штомпки та ін.).

Метою статті є проаналізувати психолого-педагогічну літературу, узагальнити підходи щодо визначення понять “компетентність” та “інформаційна компетентність”.

В сучасній педагогічній літературі вживання цих понять пов'язане найчастіше з розглядом проблеми невідповідності вимог до компетентного спеціаліста чи студента та існуючої моделі освіти, тобто в рамках так званого компетентісного підходу, що висуває на перше місце не поінформованість студента, не «багаж знань», накопичених в процесі фахової підготовки у навчальному закладі, а вміння розв'язувати проблеми, що виникають у різних видах діяльності, у сферах етичних, соціальних, правових, професійних, особистих взаємовідносин. З огляду на дуже швидке застаріння інформації у сучасному суспільстві, запропонований підхід передбачає такий вид змісту освіти, який не зводиться до знаннєво-орієнтованого компонента, а передбачає цілісний досвід вирішення життєвих проблем, виконання ключових (тобто тих, що належать до багатьох соціальних сфер) функцій, соціальних ролей, компетенцій.

Термін «компетентність» з'явився у вітчизняній педагогіці внаслідок аналізу основних тенденцій розвитку зарубіжної педагогіки та є перекладом англійського слова *competence*. Oxford Advanced Lerner's Dictionary [1, 228] тлумачить “competence” як “the ability to do smth well; a skill that you need in a particular job or for a particular task” (тобто, здатність робити щось добре; уміння, необхідні для виконання певної роботи чи завдання).

Словник іншомовних слів подає таке значення компетентності з посиланням на прикметник «компетентний» – 1) володіння компетенцією (в значенні «коло повноважень»); 2) володіння знаннями, що дозволяють судити про щось [2, 308]

Психологічний словник-довідник М. Кордуела під компетентністю розуміє етичну вимогу, згідно з якою кожен психолог повинен переконатися, що він працює в межах своєї компетенції. Це зобов'язує його направляти людей, які шукають допомоги, до тих фахівців, які можуть допомогти якнайкраще [3, 138].

У соціолого-педагогічному словнику компетентність визначається як психолого-соціальна якість, котра означає силу й упевненість, джерелом яких є відчуття власної успішності та корисності. Компетентність сприяє усвідомленню особистістю власної здатності ефективно взаємодіяти з оточенням [4, 114].

Експерти Ради Європи під компетентність розуміють спроможність особистості сприймати та відповідати на індивідуальні та соціальні потреби; комплекс ставлень, цінностей, знань і навичок.

Останнім часом у педагогіці можна простежити тенденцію до виокремлення важливості практичного досвіду студента в процесі отримання освіти. У таких дослідженнях компетентність розглядається не стільки як знання, уміння, навички, скільки як досвід людини. Так російські вчені В.А. Болотов та В.В. Серіков розглядають компетентність як складний синтез когнітивного, предметно-практичного та особистісного досвіду, що існує у різних формах: в якості рівня умілості, способу особистісної самореалізації (звичка, спосіб життєдіяльності, захоплення), деякого результату саморозвитку індивіда або форми проявлення здібності та ін. [5;12]

За думкою українських науковців В. Нетреби та Н. Денисової, компетентність - це загальна здатність, що базується на знаннях, досвіді, цінностях, здібностях, набутих завдяки навчанню. [6]

Це визначення співпадає з точкою зору вчених В. Кальней, С. Шишова, які характеризують компетентність як можливість установлення зв'язку між знаннями та ситуацією, як здатність знайти процедуру (знання в дії), що відповідає проблемі. На їх думку, компетентність не зводиться ні до знань, ні до навичок, вона пов'язана із загальною здатністю людини оперувати в певній ситуації набутими знаннями та практичним досвідом, тобто компетентність є більш широким поняттям.

За О.Є. Лебедевим, компетентність – це рівень освіченості, що визначається здібністю вирішувати різноманітні завдання в різних сферах діяльності на основі теоретичних знань [7, 52].

Компетентність (за Е. Шортом) можна розглядати під чотирма кутами зору, як:

- 1) поєднання вмінь, навичок поведінки та дій у межах певної діяльності;
- 2) поєднання знань, умінь, навичок у професійній діяльності без критеріїв оцінювання;
- 3) поєднання тих самих елементів, але із застосуванням стандартів;
- 4) поєднання здібностей та особистих якостей людини.

Шведський педагог М. Ськолд називає компетентністю потенційну здатність суб'єкта виконувати діяльність в контексті різних завдань у звичних або змінених умовах. Інакше кажучи - це здатність успішно (в очах суб'єкта та інших людей) виконувати завдання або доцільно регулювати свою діяльність в різних умовах, включаючи здатність сприймати ситуацію в цілому, використовуючи, а коли можливо, і, розвиваючи попередній досвід, оцінювати її, виконувати практичні дії та формувати власні погляди.

Таким чином, компетентність - це особистісна характеристика, яка означає здатність самостійно вирішувати життєві проблеми і завдання в конкретних життєвих ситуаціях, уміти мобілізуватися, застосовувати знання, вміння, досвід та творчий потенціал відповідно до ситуації, адекватної суспільним, культурним та економічним умовам суспільства.

Метою освітнього процесу науковці вбачають набуття майбутнім фахівцем ключових компетентностей, що виявляються у здібності вирішувати завдання різного характеру на основі використання інформації, комунікації, соціально-правових основ поведінки особистості в громадянському суспільстві [8, 9].

Г.К. Селевко визначає такі ключові суперкомпетентності:

- комунікативна – вміння вступати в комунікацію з метою бути зрозумілим, володіння уміннями спілкування;
- автономізаційна – вміння саморозвитку і само презентації, здатність до самовизначення, самоосвіти, конкурентноздатності;
- соціальна – вміння жити і працювати разом з іншими людьми у трудовому колективі, в єдиній команді;
- продуктивна – вміння працювати і заробляти, здатність до створення власного продукту, вміння приймати рішення та відповідати за них;
- моральна – готовність, здатність і потреба жити за загальнолюдськими моральними законами;
- інформаційна – володіння інформаційними технологіями, вміння працювати зі всіма видами інформації [9, 11].

За визначенням Г.К. Селевко, інформаційна компетентність – це ключова суперкомпетентність людини XXI ст., важливий інструмент майбутньої професійної діяльності теперішніх учнів і студентів[9,68]

Саме ж поняття «інформаційна компетентність» достатньо широке та не має чіткого визначення в сучасній педагогічній літературі. Однак, всі дослідники погоджуються з думкою про те, що інформаційна компетентність не зводиться до простої кваліфікації, що враховує актуальні на даний час навички роботи з засобами зберігання та передачі інформації (як традиційними так і електронними). Вона включає в себе досвід роботи з самою інформацією, вміння здійснювати пошук, критично сприймати, оцінювати та самостійно обробляти здобуту інформацію.

Так, американські дослідники визначають інформаційну компетентність як поєднання комп'ютерної грамотності, вмінь працювати з традиційними видами інформації в бібліотеці, технологічної грамотності, етики, критичного сприйняття та навичок комунікації.

О.Б.Зайцева трактує інформаційну компетентність як складне індивідуально-психологічне утворення на основі інтеграції теоретичних знань, практичних умінь в області інноваційних технологій і певного набору особистих якостей [10, 3]; А.Л.Семенов - як нову грамотність, в склад якої входять вміння активної самостійної обробки інформації людиною, прийняття принципово нових рішень в непередбачуваних ситуаціях з використанням технологічних засобів [11, 4].

Н.В.Баловсяк розглядає інформаційну компетентність як інтегративне утворення особистості, яке віддзеркалює її здатність до визначення інформаційної потреби, пошуку інформації та ефективної роботи з нею у всіх її формах та представленнях – як в традиційній, друкованій формі, так і в електронній формі; здатності щодо роботи з комп'ютерною технікою та телекомунікаційними технологіями, та здатності щодо застосування їх у професійній діяльності та повсякденному житті [12, 4].

Таким чином, інформаційна компетентність - це багатогранне інтегративне утворення особистості, що являє собою сукупність умінь та навичок роботи з інформацією у традиційній та електронній формі, здатність до роботи з комп'ютерною технікою, здатність до цілепокладання в пошуку та до переробки і викладення здобутої інформації, заснована на

інтелектуальному та творчому потенціалі, особистих якостях, ціннісних орієнтаціях та досвіді особистості.

Інформаційна компетентність проявляється у використанні універсальних процедур пошуку, опрацюванні і поданні інформації на ґрунті відповідної системи наукових понять, принципів і законів наукового пізнання і відображення об'єктивної реальності і пов'язаного з системою фактичного матеріалу (бази знань, бази даних тощо).

В сучасному інформаційному суспільстві, коли застаріння інформації відбувається значно швидше, ніж закінчується природний цикл навчання в середній та вищій школі, здобуття інформації стає пріоритетною діяльністю людини, що охоплює всі сфери її життя: професійну, соціальну, побутову, культурно-дозвіллеву. Важливим в цій ситуації є спрямування освітніх процесів на формування загальних здібностей людини до здобуття знань, формування життєвих компетентностей, в тому числі й інформаційної компетентності.

В нашій статті ми з'ясували сутність понять «компетентність» та «інформаційна компетентність», різні підходи науковців до їх визначення, та дійшли висновку, що останнє є не лише сукупність навичок роботи з комп'ютерною технікою з пошуку та обробки інформації, а інтегративне особистісне утворення, що включає в себе також особистий досвід, творчий потенціал та ціннісні орієнтації майбутнього спеціаліста. Однак, слід зазначити, що на сьогодні ще немає системного та взаємноузгодженого визначення й трактування цих понять та існує потреба подальшого їх уточнення.

Література:

1. Oxford Advanced Lerner's Dictionary of Current English. – 6th edition. – Oxford University Press, 2000. - 1568с.
2. Словарь иностранных слов. – 17-е изд., испр.- М.: Рус. яз., 1988. - 608с.
3. Кордуэл М. Психология А - Я: Словарь-справочник/ пер. с англ. К.С. Ткаченко. – М.: ФАИР – ПРКСС, 1999. – 448с.
4. Соціолого-педагогічний словник / за ред. В.В. Радула. – К.: «ЕксОб», 2004. – 304с.
5. Болотов В.А. Компетентносная модель от идеи к образовательной программе/ В.А. Болотов, В.В. Сериков // Педагогика. – 2003. – № 10. – с. 8-14.
6. Нетреба В. Компетентності – шлях до оновлення освіти/ В. Нетреба, Н. Денисова // Компетентнісна освіта: від теорії до практики. – К.: Плеяди, 2005 – с. 104-105.
7. Лебедев О.Е. Цели и результаты школьного образования: методические рекомендации/ О.Е. Лебедев, Н.И. Неупокоева. – СПб.: СПГУПМ, 2002. – 52с.
8. Голуб Г.В. Попытка определения компетенции как образовательного результата/ Г.В. Голуб, О.В. Чуракова // Современные подходы к компетентно-ориентированному образованию: материалы семинара. – Самара, 2001. – с. 7-12.
9. Селевко Г.К. Педагогические технологии на основе информационно-коммуникационных средств/ Г.К. Селевко. – М.: НИИ школьных технологий, 2005. – 208с.
10. Зайцева, О.Б. Формирование информационной компетентности будущих учителей средствами инновационных технологий: Автореф. дис. ...канд. пед. наук. / О.Б.Зайцева.- Брянск, 2002. - 19с.
11. Семёнов, А.Л. Роль информационных технологий в общем среднем образовании / А.Л.Семёнов. - М.: Изд-во МИПКРО, 2000. - 12с.
12. Баловсяк Н.В., Концепція визначення структури інформаційної компетентності фахівця/ Н.В. Баловсяк // Інформаційні технології в освіті: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (24-26 травня 2006 р.).- Мелітополь: МДПУ, 2006. – С. 4-5.

В статтє анализируются подходы ученых к определению компетентности и информационной компетентности. Определяется место информационной компетентности в системе ключевых компетентностей личности. Подчеркивается

важность формирования информационной компетентности студентов для эффективной профессиональной деятельности в условиях современного информационного общества.

Approaches of scientists to determination of competence and informational competence are analyzed in the article. The place of informational competence in the system of person's key competences is defined. The importance of student's informational competence formation for future efficient professional activity in terms of modern informational society is emphasized.